

Xavier Miret i Mestre
Josep-Lluís Palàcios

HABITATGES DEL NOSTRE TERME AL LLARG DEL TEMPS

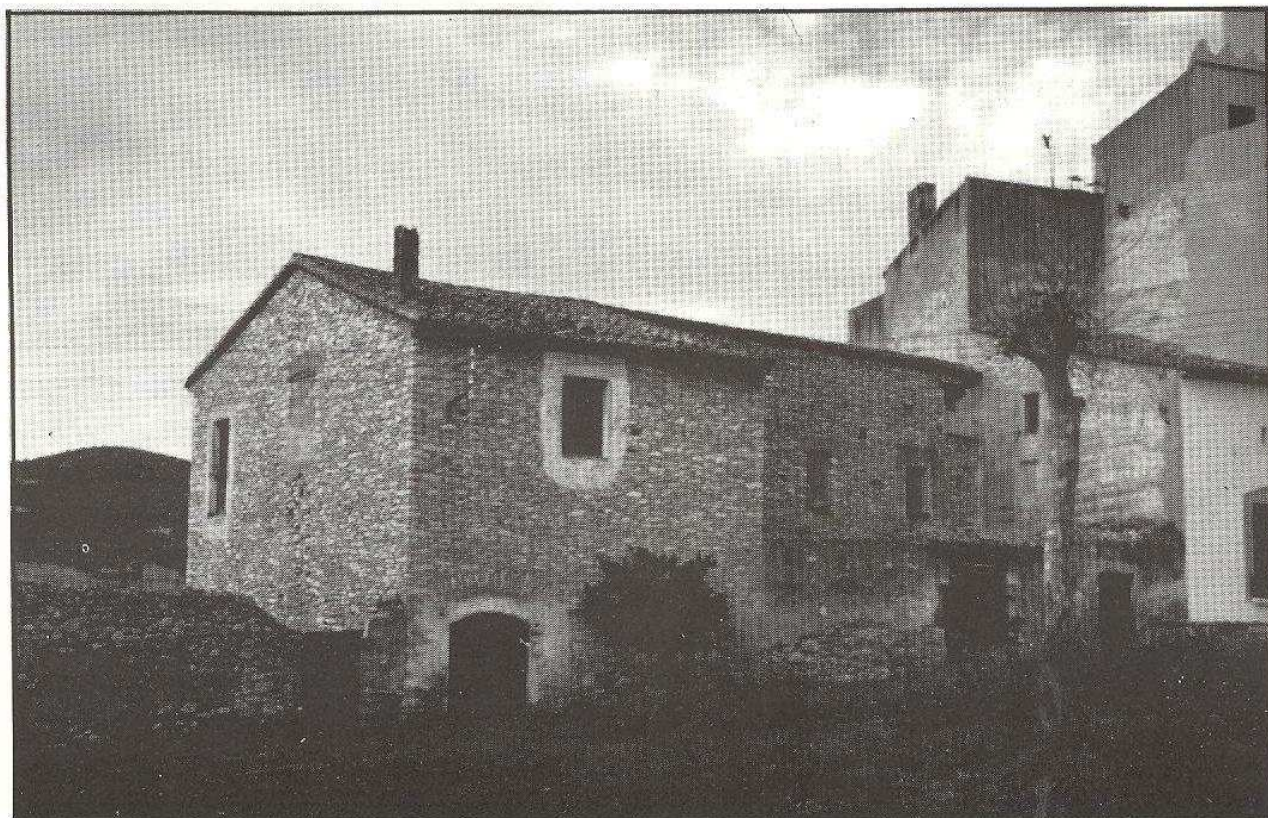
Ribes, gener de 1985

EDITA LA REGIDORIA DE CULTURA DE L'AJUNTAMENT DE
SANT PERE DE RIBES

De tot allò que se'ns fa present cada dia potser són les cases el que més ens dóna una imatge del passat. Els homes i els records van desapareixent lentament, la manera de viure es transforma, però moltes cases es mantenen en peu, mig fossilitzades, tal i com van ser construïdes. Amb el pas del temps moltes són arrunades per ser substituïdes per d'altres de més modernes, altres per descurança o impossibilitat d'adaptar-les van fent la viu viu tot decandint lentament. Moltes són alterades amb no gaire encert, només unes quantes tenen la sort de ser habitades per gent que en coneix, estima i conserva la seva personalitat tot i adaptant-les a les comoditats actuals. Observant-les amb deteniment podrem veure molts dels canvis que s'han viscut des dels nostres avantpassats fins a l'actualitat. Anant pel carrer podem veure vivendes de diversos tipus contrastant unes amb les altres. Ens hem proposat de

fer un ràpid repàs de les varietats de cases que hi ha al nostre poble veient com són o com eren.

No ens entretindrem a comentar aquell grup d'homes del paleolític mitjà que vivien en el que avui és el nostre terme i que adoptaren com a vivenda una cova. Per restes trobades a Vilanoveta i a la serra de La Creueta sabem que ja en el neolític els nostres predecessors vivien en cabanes. Ben poc sabem d'aquelles cases disperses, precedents de les masies, on vivien les famílies d'íbers i de la vintena de «vil·les» que tenien els romans al nostre terme. De les primeres no en queda res perquè devien tenir les parets de tàpia i un sostre de materials vegetals. Els romans construïen cases molt més sòlides de les quals ens n'han quedat restes a llocs com per exemple l'Era del Moro, Sant Pau, la Muntanyeta d'en Mestre i Cal Baró de la Cabreta. Els sòls els feien pavimentats amb pedres i

Can Puig del Maset. Exemple de masia que mostra les parets de pedra vista (foto: X.M.M.)

morter o amb trencadís de ceràmica; les parets eren de pedra i morters de molt bona qualitat i els sostres amb bigues i teules alternades de dues maneres: unes eren com les d'ara i les altres planes.

De l'edat mitjana només coneixem el Castell, la resta de cases o no s'han conservat o tenien tan pocs detalls amb personalitat pròpia només de l'època que avui no sabem diferenciar el que en queda del que s'hi agefi en èpoques posteriors. Sembla, però que algunes tenien les teulades d'un sol vessant.

Malgrat el que s'ha perdut i el que s'està perdent encara podem fer-nos càrrec de com eren les cases de l'edat moderna i de com vivien els seus habitants. A principis d'aquest període per causa de pestes només quedaren habitades part de les masies; en elles s'hi concentrà la propietat de quasi bé totes les terres. Aquestes cases es caracteritzen per estar situades ben disperses per tot el terme i cadascuna enmig d'una explotació agrícola. Són cases fetes de mica en mica, que presenten diversos cossos edificats segons les necessitats en moments de bona economia. Estan dotades de diverses dependències ja que la finalitat de la masia era autoabastir-se al màxim per dependre el mínim de l'exterior. Així hi trobarem corrals, eixolls de porcs, colomars, galliners, horts tancats, era, pallissa, establia, pou o cisterna, etc. Els seus millors moments, sobretot per les de muntanya, vingueren a partir del s. XVIII, quan començaren a plantar vinyes i a comercialitzar-ne el producte; per això acostumen a tenir uns bons cellers, cups i premses, d'aquestes unes eren de caragol i altres de lliura, com la que encara es conserva a Can Roig de les Torres. En aquesta època molts amos de masies hi posaren masovers i deixaren per a ells i la seva família una part de la casa i cediren part de les terres fins aquell moment boscoses a parceria. En

aquell moment les masies més riques o allunyades de l'Església Vella fins i tot van construir capelles: així s'esdevingué a Can Pere de la Plana, Can Mercer de la Penya, El Clot dels Frares, Can Vidal de Vilanova, El Carç, Montgròs i Can Giralt.

Les cases, llavors com ara, eren diferents per raó de la desigualtat social i no només per la seva antiguitat o estil. Els amos de les masies eren els qui més bé vivien i sobretot perquè tenien seguretat econòmica, però pocs eren els elements luxosos que es permetien: algunes rajoles o potser un llit o escriptori més o menys treballat o caixes i joies de núvia millors o pitjors segons la riquesa de la casa; la resta

Pedris de la façana de Can Pere de la Plana. Un moment de repòs a l'aire lliure (foto cedida per Josefina Mestre i Raventós i reproduïda per J.C. Mestre).

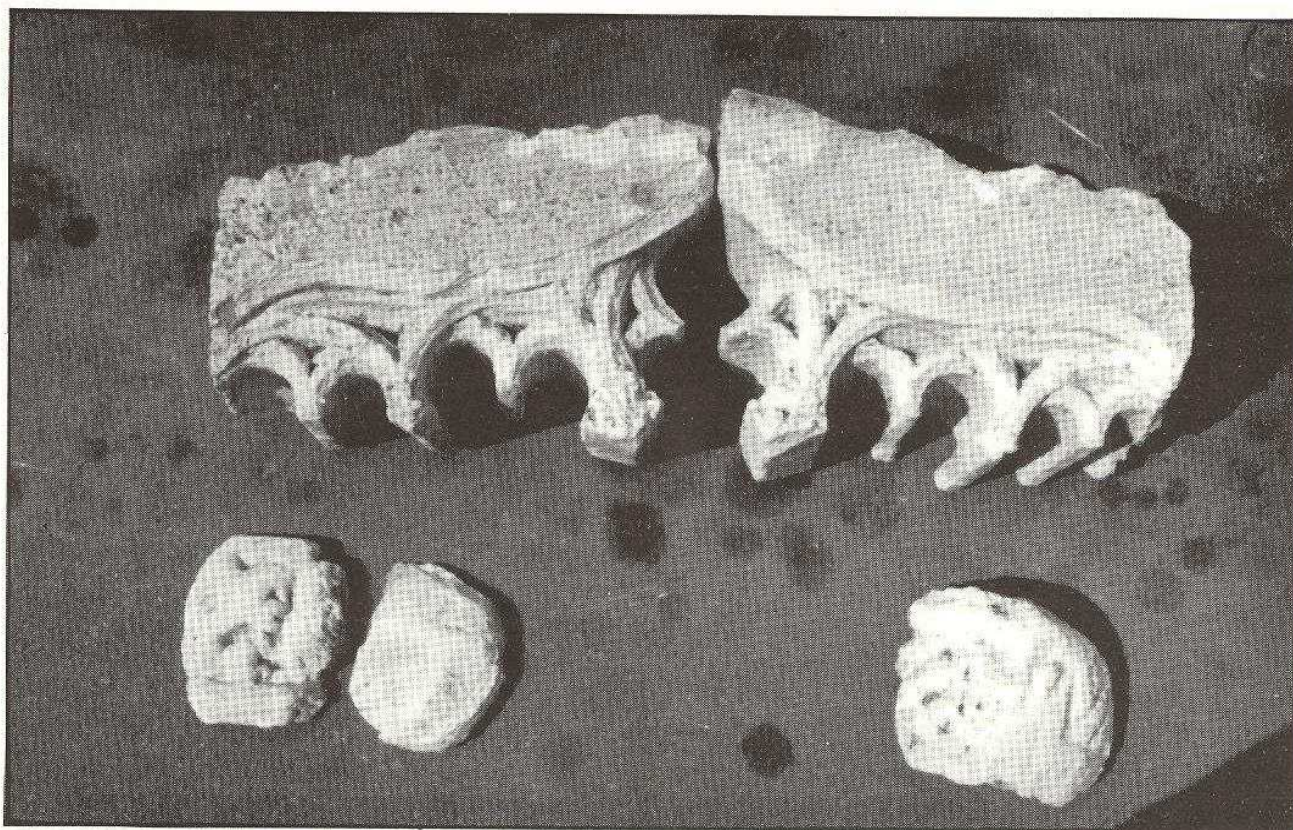
Masia del Clot dels Frares. Casa senyorial del segle XVII (foto: L. Roisin; reproducció J.C.M.)

era malgrat la rusticitat tan pràctic com permetien els mitjans de l'època. Les masies de la part plana del terme eren les més benestants i són les que presenten detalls constructius més antics tals com arcades de pedra (com a Ca l'Artigues, Can Quadres de la Timba, Can Ramonet, etc.), torres de defensa (El Carç, Can Vidal de Vilanova, La Serra, El Clot dels Frares, etc.) o finestrals de pedra (Can Menuts, Can Barones i el Clot dels Frares). Aquests elements constructius són fàcilment datables, ben al contrari de les edificacions menys riques, que es fan d'una manera que no canvià durant centenars d'anys.

En termes generals les teulades es fan a dues vessants, una cap al nord i una cap al sud i estan formades de teules només corvades. Les cases estan construïdes amb pedra i fang. Les més senzilles tenen les parets en part de tàpia. Les façanes s'orienten cap a migdia per rebre més sol. Sembla que el costum d'enblanquinar les cases és relativament recent, n'hi ha que encara es conserven mostrant el seu parament exterior com Can Cotxa del Terme, la masia de Can Puig i Ca l'Almirall. Els por-

tals, de pedra o rajola, són de mig punt. Les finestres són petites: més estretes que altes perquè la gent no precisava tant la llum i en canvi que la casa fos segura i fàcil d'escalfar. Vivien molt de temps a l'aire lliure, treballant el camp, per tant s'adaptaven al ritme de la natura seguint la llum solar i aprofitant-la al màxim, tal com palesen alguns rellotges de sol que encara es conserven a diverses cases (Can Zidret, Can Montaner del Palou, Ca l'Escalà, El Carç, etc). S'aixecaven de matinada i anaven a dormir cap al tard. No els feia falta molta claror dins la casa i quan calia s'il·luminaven amb llums d'oli.

Hi ha masies amb festejadors. N'hi ha que arrambat a la façana tenen un pedrís per estar-hi en assolellats moments de descans o mentre es fan feines sedentàries. L'omnipresència de la religió es feia patent en les fornícules amb la imatge de la Mare de Déu del Roser o els gravats de sants que hi havia al menjador. Aquesta habitació i, a l'hivern, la llar de foc eren els centres de la casa. Cada vivenda tenia el seu forn de pa, la seva comuna i el seu fener. La roba es rentava de tant en tant amb sabó fet molt

Fragments d'un finestral gòtic procedent de Can Menuts (foto: X.M.M., agraïm a Marcel·lina Font i Vidal que ens hagi permès de reproduir-les).

sovint a la pròpia casa amb oli i sosa i es feia bugada amb lleixiu fet a partir de cendra. Com que no hi havia corrent les cases tenien aiguamaners i cantirets per disposar d'aigua. Per conservar el menjar hi havia el rebost que era una habitació de l'interior de la casa que es mantenia fresca i a les fosques. Algunes masies disposaven de soterranis per a la conservació de queviures (Ca l'Artigues del Palou i potser també Can Dos Diners i Can Menuts).

En augmentar la població de Ribes en el s. XVI i XVII van anar apareixent i creixent altre cop els antics veïnats de l'entorn de les cases pairals que s'havien mantingut habitades: El Palou, Les Planes, Les Parellades, Les Torres, Puigmoltó i Vilanova. Moltes de les cases eren de gent que havia accedit a una petita propietat per la via del casament amb una filla de la masia. Aquestes vivendes tenen menys

dependències i són més petites que les masies. Estan agrupades però sense un ordre establert.

En el s. XVIII en plena difusió de cultiu de la vinya a expenses del bosc de les masies de muntanya augmenta la població amb un nombre de parcers i jornalers. Aquests homes no accedeixen a la propietat de la terra, que resta en poder d'un nombre limitat de persones. La seva vida ja no està enmig de cap finca. Les seves cases estan fetes de cop, sense addicions. Estan una al costat de l'altra, ben alineades. Tenien un camí al seu davant però no cases amb façana a l'altra banda, tal com succeïa fins fa poc al carrer de la Torreta (de mitja galta) o fa 100 anys enrera amb el carrer Major i el de la Milana. Eren cases ben senzilles, molt sovint el sòl de la planta baixa era de terra hi tenien les plantes i el bestiar que els ajudaven a sobreviure els

anys en què la part de la collita no era suficient o en el temps que no tenien treball. Una de les habitacions de la planta baixa de la casa estava reservada al ruc que es feia servir per al transport i les feines agrícoles.

El poble era molt tranquil, la gent feia molta vida al carrer i tenia les portes de casa seva obertes. Durant tota l'edat moderna i fins no fa gaire el més corrent era que en una mateixa casa visqués tota una família en sentit ampli, és a dir els avis amb l'hereu i la seva família, els germans solters que quedessin i, si la casa era rica, els mossos.

No volem passar més enllà de l'edat moderna sense esmentar que a partir del segle XVII, quan es fan les vinyes de muntanya allunyades de xoplucs es construeixen uns recers temporals. Ens referim a les barraques, construccions de pedra seca, de falsa cúpula i de forma circular. Allà s'hi guardaven les eines i s'hi arreceraven del fred i la pluja. Les que tenen més anomenada són les d'en Gregori, però aquestes, com quasi tota la resta, estan desapareixent perquè, en abandonar-se les feixes, ja ningú col·loca al seu cim la terra que els és necessària per a mantenir fixades les pedres i evitar el seu esfondrament. També diverses masies es van arrunant per causa del llarg temps d'abandonament.

Ja a l'edat moderna hi començà a haver cases amb un caràcter o detalls anomenats popularment senyorials. Aquest és el cas de la masia del Clot dels Frares, que fins i tot té esgrafiats a la torre, o de Can Giralt o la Casa Gran. Són edificis bastits d'un sol cop i habitats per gent que són comerciants o que administren terres més que no pas les treballen. En aquelles èpoques els balcons eren elements inusuals que poc a poc s'introduïren en les cases urbanes i burgeses. Sembla que el balcó més antic de

Típica casa del segle XVIII al Carrer dels Pous (foto: Mercè Giralt).

Ribes, que data de les darreries del s. XVIII, es troba a Can Zidret.

En el s. XIX Ribes va quedar estancat demogràficament als voltants dels 2000 habitants. Molts dels fills segons de les famílies anaven cap a Amèrica. Els que feien una petita fortuna tornaven i es feien unes cases d'un tipus que és anomenat d'«americano». Els materials de construcció són pedres i terra que segons la veu popular procedia del Torrent de Sant Pau. Eren edificis fets ja amb una concepció burgesa; anaven destinats a rendistes, terratinents i gent d'oficis liberals. Tenen grans finestres amb vidres, balcons, cancell, sostres alts, sòl amb mosaics i una galeria a cada planta d'una certa semblança amb les que hi ha a l'Illa de Cuba. El pis de dalt té un cel ras que no deixa veure les

rústegues bigues de la teulada. El mobiliari de l'interior era d'una certa ostentació i refinament: sofàs, bufets, cònsols, penja-robes, balancins, cortines, pianos, etc. Aquestes cases daten aproximadament entre el 1860 i el 1890. En elles començaren a introduir-se comoditats com el llum de gas acetilè. Les cases construïdes per a terratinents i gent d'ofici liberal a principis del s. XX són molt diverses en el seu exterior, però segueixen algun dels estils imperants a l'època. Algunes són ja només de segona residència. Podem esmentar com a exemples Xoriguera, Can Pepus, Can Roig de les Torres, Can Jove, Can Martí i Can Pau Roig.

Un fenomen massiu dels darrers anys al nostre poble i que en certa forma condiciona la seva imatge és la gran proliferació d'unes construccions de diverses plantes i d'uns habitatges unifamiliars de diferents característiques segons la seva ubicació o llurs usuaris. Aquest és el cas dels blocs de pisos i dels xalets o cases unifamiliars.

Aquest fort augment de la construcció ha estat conseqüència de l'extraordinari creixement demogràfic del nostre terme, degut a la industrialització de la comarca. Creixement que ha reposat sobre la immigració i el creixement vegetatiu (sobretot l'augment de la natalitat) —amb l'aparició del nou nucli de població de Les Roquetes— i, en menor grau, sobre la transformació de la segona residència en primera. Cal no oblidar que la nostra població s'ha multiplicat per cinc des de l'any 1960 (2.282 habitants) fins el 1984 (11.035 habitants), és a dir això ha estat un curt període de temps per a un creixement espectacular.

Les cases unifamiliars, també anomenades xalets, sobretot es tracta d'habitatges per a la segona residència, han estat el tipus de construcció més habitual a l'exemple de Ribes, a la part alta de Les Ro-

Estat antic del Carrer de Sant Pau. Vegeu el detall dels forns de pa a les façanes de les cases (foto: Josep Bertran i Miret, reproduïda per Jaume Gómez).

quetes i a les urbanitzacions. Posseeixen com a característiques comunes generals el fet de ser habitades per la família nuclear (matrimoni i fills) que és la propietària, de planta solament o planta i pis, amb un jardí o patí posterior gairebé mai utilitzat com a hort i gaudeixen de la majoria de comoditats dels temps actuals com ara és l'electricitat, aigua corrent i sanejament correcte.

A Les Roquetes les vivendes unifamiliars ofereixen en alguns carrers una peculiar imatge molt similar a la d'altres zones del sud de l'estat espanyol, cosa lògica donat l'origen geogràfic de molts dels seus ciutadans —professionals de la construcció o no—, que implica uns determinats gustos estètics no existents a Catalunya fins aquests darrers anys. Moltes d'aquestes

Cases d'americanos a la Plaça Marcer (foto: M.G.)

cases han estat construïdes pels seus propis habitants, en hores després del seu treball a les fàbriques de Vilanova o al Polígon Industrial de Vilanova. Hi predomina el terrat clàssic de països amb poca pluviositat anual, i hi ha a vegades una barreja de material de construcció.

Les urbanitzacions creades especialment per a la segona residència —encara que cada vegada i viu més gent fixe tot l'any—, com a efecte de la baixa qualitat de la vida a les ciutats del cinturó industrial de Barcelona i del creixement econòmic (i de consum) de la dècada dels seixanta —«la terapèutica de les urbanitzacions», ha sentenciat algú—, ofereixen un panorama força diversificat i en procés de transformació constant. Hi ha urbanitzacions amb habitatges de força qualitat homogènia i nivell econòmic mig o alt, com és ara el cas de Can Macià i Vallpineda, on viuen professionals liberals, empresaris i executius. En la resta dels casos hi ha una gran varietat

d'habitatges dins de la mateixa urbanització, des de la qualitat normal a la més pura barraca sense cap avenç higiènic o tecnològic, i que són propietat de treballadors de la indústria o els serveis. Malgrat que hi ha urbanitzacions que molt possiblement estan condemnades a desaparèixer i per tant els seus habitatges tenen un futur incert que ja en algunes ocasions preveu la natura, quan l'erm guanya els elements artificials.

Dins del casc urbà de Ribes hi ha cases unifamiliars de molt diferent qualitat, estètica i nivell econòmic, amb el que podríem concloure que components de totes les classes socials són els que habiten aquests tipus de cases que constitueixen una de les imatges característiques de l'eixample ribetà. Això ha estat possible, en part, gràcies a les «cases barates» o cases per a obrers unifamiliars que constitueixen un magnífic exemple d'accés dels treballadors a un habitatge individual en condicions de

La senyorial casa de Can Pau Roig (foto: M. Giralt)

«ciutat-jardí», idees desenvolupades a l'occident europeu des de mitjans del segle XIX. Aquesta filosofia «constructiva» ha arribat tard al nostre poble i sense suport institucional i sense resoldre els problemes urbanístics de la zona (com en el cas de les popularment anomenades «cases iguals» de Can Puig), o bé mercès a iniciatives privades col·lectives (la Cooperativa «Els Marges» al Polígon 10, encara en fase de construcció, però que sembla molt més bé resolta).

Actualment el que es construeix més a Ribes són precisament cases unifamiliars, la majoria de les quals en situació de vivenda de protecció oficial (quasi el 90%), amb la qual cosa s'aconsegueixen importants avantatges de tipus econòmics, ja que malgrat que tan sols es poden edificar un determinat nombre de metres quadrats, es

poden obtenir préstecs amb un interès molt més baix del que és normal, estan practicament exempts de llicències d'obres i durant uns anys no paguen impostos així com tampoc la Contribució Territorial Urbana. Ara: aquestes vivendes només haurien de ser concedides com a primera vivenda i en els darrers temps s'observa l'adopció d'aquest sistema de beneficis legals per a habitatges de segona residència, la qual cosa cal posar-hi remei perquè constitueix un frau al comú.

D'altra banda la raó de l'existència d'habitatges en forma de blocs de pisos és degut a l'increment del valor del sòl. Construir blocs de pisos compensa l'encariment dels terrenys dins dels nuclis urbans, cosa que també ha passat en el nostre poble, però en menor grau que a les grans ciutats.

Aquestes vivendes que tenen tres,

Casa unifamiliar a les zones de nova construcció de Ribes (foto: M.G.)

quatre i cinc plantes amb dos pisos generalment per planta, presenten una delimitació de zones molt més accentuades i definides que en el cas de les cases unifamiliars. A Les Roquetes ocupen tota l'Avinguda de Catalunya, Plaça de Llobregat, Carrer de Mas d'en Serra i vies adjacents a tots aquests indrets, o sia tota la zona de l'entrada —habitats per treballadors de tots els rams industrials: Les Roquetes és un nucli obrer característic. A Ribes estan situats especialment al Carrer de Lluís Companys i part dels carrers de la Milana, de Cristòfol Mestre, del Dr. Marañón, d'Ildefons Cerdà, de la Torreta, de Balmes i Carretera de Sitges —amb una diversitat social dels seus habitants. I també es troben blocs a urbanitzacions com Can Lloses.

Els blocs estan fets aprofitant al màxim els avenços de la indústria dels materials

Un modern bloc de pisos construït on hi havia l'antic col·legi de la Divina Pastora (foto: M.G.)

de la construcció i de les noves tecnologies que permeten realitzar-los més ràpidament. A l'igual que les vivendes unifamiliars posseeixen totes les comoditats essencials del món contemporani i tots els seus serveis (bany i wàter) i fins i tot en la majoria dels casos ascensor. Són pisos de propietat horitzontal, més que no pas de lloguer, on cada pis té un propietari diferent i tota la casa està regida per una comunitat de veïns o comunitat de propietaris, segons el cas.

Darrerament sembla que l'edificació de blocs de pisos ha baixat molt en benefici de les cases unifamiliars. En aquest sentit cal tenir en compte el canvi de mentalitat dels ciutadans respecte el bé de consum durader que és l'habitatge, els preus similars d'ambdós tipus de vivenda i que des del 1983 està en vigor el Pla General d'Ordenació Municipal, que té com a una de les seves fites neutralitzar l'especulació del sòl.

Anys enrere es feia molta més vida a l'exterior que no pas ara. Una colla prenent la fresca a la vora de la carretera (foto: reproduïda per J.C.M. d'un original del 1923 i cedida per Marc Riba i Bosch)